

"Justum deduxit Dominus per vias rectas" - "Az igazat az Úr vezette egyenes utakon... - mondja a biblia. Ha a befejezéskor nézünk vissza erre az útra, akkor meglátszik, milyen egyenes volt. Amíg azonban magunk járjuk vagy csak nézzük ezt az utat, bizony nagyon kanyargósnak tűnik. Milyen kanyargós volt Rajeczky Benjamin útja közel 90 év alatt, s milyen egyenesnek bizonyul most, 5 évvel halála után!

Egerben született, nem messze az életében oly nagy szerepet játszó Pásztótól. És fordult akármerre életének sora, jellemében mindvégig benmaradt egyszerű szüleinek, a tájnak, és a palóc embernek vonása. Aki ismerte őt, emlékezik, hogy egyéniségében legmegnyerőbb talán éppen az volt, hogy e nagy tudású, világot járt kiváló tudós oly egyszerű maradt, a szó legjobb értelmében a népnek, sőt mondanám: e népnek, a Heves–Nógrád vidék népének fia.

Az egri cisztercieknél töltött iskolaévek egy életre e rendhez kötötték. Mily nagy szerencse, hogy éppen egy középkori, nagy hagyományú, a liturgiának és a szent zenének elkötelezett renddel került kapcsolatba! Ő nem egy modern, tanárúri szerzetesrend tagjának vallotta magát (még tanárúrként sem), hanem mindig egyszerű barátnak, ahogy szerette mondogatni. Ugyanakkor e rend hagyománya, műveltsége őt máris hozzákötötte a középkor történelméhez, egyháztörténelméhez és a gregoriánhoz.

"Tartsd meg a törvényt, és a törvény megtart téged"- szól a régi mondás. Az a törvény, mely nem írásban jelentkezik elsősorban, hanem a mindennapok életszabályaiban, szokásaiban, stílusában, s mellyel ő Zircen találkozott, tényleg megtartója lett nehéz, annyi buktatóval sűrű életében. Bármerre fordult élete, akár Pásztón gazdálkodott, hogy a rend megélhetéséről gondoskodják, akár naponta Pestre utazott, hogy órákon át népdallejegyzések fölött görnyedjen, akár külföldi kollégák körében beszélgetett 4-5 nyelven, akár a megaláztatásokat kellett túrníe - életét mindig ennek a rendnek fegyelme tartotta rendben. Jelképesnek mondhatjuk, hogy a breviáriumot, melyet már 15 éves korában a kezébe adtak, egyetlen napon sem hagyta el, s akár egymagában is elénekelte késő öregkoráig a pásztói szobácskában.

Innsbruck hozta a nagy kitekintést: a biztos nyelvtudást, a kiváló teológiai és zenetörténész professzorok körül kialakult intenzív szellemi életet, a nemzetközi közegben való forgolódást. Itt fonódott össze a szerény családi ház tisztasága és józansága a legmagasabb intellektuális igény, ízlés, szellemi érdeklődés elevenségével. Mily ritkán van együtt a kettőt úgy, ahogy őbenne megvolt!

Kodály környezetében ez a kettős műveltség, az emberi és a tudósi igazi egyéni pecsétet kapott. Nem a nemzetközi tudományos élet egy-a-soktucatból szereplőjévé lett, hanem szinte rákényszerült arra, hogy fáradhatatlan szellemi munkával egybegondolja, szintetizálja a megosztottat. A népdal, a magyar zenei örökség az

egyik oldalon, a Fickertől tanult középkori zenetörténet, az Innsbruckban elsajátított nagy európai gregorián a másik oldalon: nem volt elég, hogy mindkettőt magában békés együttélésre kényszerítse, neki meg kellett találnia azt, ami a kettő gyökerében közös. Ez a feladat, amit nagy elmék egy nemzedék számára tűztek ki célul, neki élete személyes feladatává vált, olyan feladattá, melyet szinte előre jelzett az Eger-Innsbruck-Budapest földrajzi pálya.

Amit diákjainak nyújtott a cisztercita gimnáziumban, magában is elég lett volna egy élet művének. De erről beszélhetnek, s beszélnek is e diákok. Nekünk most a személyiség kifejlődésében kell meglátnunk ezen évek helyét. Itt, a gimnáziumban lett igazán végigvitt, teljesített munkává az, amivel Kodály őt és társait megbízta. Ha igaz, hogy "tanítva tanulunk", Rajeczkyben is a tanító évek mélyítették el és tették sajátjává azt, amit Innsbruckban vagy Kodály mellett tanult. Ne feledjük, az ő diákjai Magyarországon először énekeltek Perotinust - és először ők mutatták be Bartók zenekarkíséretes kórusait. Ezeknek az éveknek köszönhetjük az Énekes ABC-t, azokat a barátságokat, melyek élete további sorát is meghatározták. De ezek az évek bontakoztatták ki benne azt a képességet is, mely az emberi érintkezés igazi mesterévé emelte. És még egy: számára a pedagógia mindig a valós értékek közvetítésének megalkuvástól mentes, de mondhatnánk, user-friend, a diákokkal való közösségben megvalósított gyakorlata volt. Őt sohasem kísértette meg sem a pedagógiai sikerekért való kompromisszum puhasága, sem a merő tekintélyi hivatkozás keménysége.

A gimnáziumi évek látszólag megakadályozták a tudós kibontakozását. De utolsó harminc évében láttuk, mily nagy tudást és mily biztos ítélőképességet szerzett e férfiévek alatt. Azután jött a háború, s rendjének gazdasági szükségletei őt beplántálták Pásztóba, ebbe a városba, melynek otthonias védelme nélkül aligha bírta volna a családtalan, magányos férfi budapesti taposómalmát. Itt visszakerült végre azon bácsik és nénik közé, akikkel úgy tudott szót érteni, mint a világ leghíresebb professzoraival, s akik éppúgy maguk közül valónak érezték, mint a világ leghíresebb professzorai.

A népzene, mely a gimnáziumi évek alatt terjesztésre, propagálásra váró szép eszme volt számára, a rend feloszlata után, a Néprajzi Múzeumban végzett munka során lett, megdolgozott, egészen magáévá érlelt tapasztalati kincs. Az 50-es évek vasutján naponként Pestre utazni, pap létére végezni munkáját egy ideológiailag reflektorfényben álló világi intézmény légkörében, közben sokakat nevelni a szabadoktatás formái között (magam is így találkoztam először vele egy TIT népzenei előadáson): bizony harmadszor kellett szinte új életet kezdenie. Egyik legnagyobb dicséret, amit reá elmondhatunk, hogy az ötvenes években egy jottányit fel nem adott önmagából és eszményeiből, de ugyanakkor a nyíltság és barátság olyan hangján

beszélt válogatás nélkül mindenkivel, hívóval és kommunistával, meghunyászkodóval és gazemberrel, funkcionáriussal és portással, ami példaadó lehet ma is mindannyiunk számára.

1962-ben hívta át Kodály a Népzene Kutató Intézetbe, az Intézet válságos pillanatában. Azonnal engedett a hívásnak, s teljes személyi erőbedobással kezdett hozzá a Sirató-kötet szerkesztéséhez. Mint számos e tárgyú cikkéből kiderül, nem csak penzum volt számára, hanem egész látásmódját befolyásoló, eddigi tapasztalataival összegondolt új ismeretanyag. Most térhetett vissza újból a középkor-kutatáshoz is, s nem restelte megírni azokat a kis megfigyelésekből, apró témákból álló cikk-sorozatokat, melyeket mások már 30-40 éves koruk körül letehetnek az asztalra. Csak később derült ki, hogy nem volt ez hiábavaló. - És most adatott meg neki, hogy tudományos gondolkodásához műhelyt kapjon, tanítványokat, – akikben ugyanakkor szellemi beszélgetőtársakat is keresett és talált.

Kodály halála utáni hároméves igazgatói periódus látszólag megviselte őt, új akadályokat és kudarcokat rejtett. Nem volt könnyű megbékélnie azzal, hogy saját munkatársai jelentsék fel, s mozdíttassák el vezetői helyéről. És láss csodát! Ekkor kezdődött a nagy gondolkodó igazi kibontakozása, ekkor az élet apró építőköveinek összerendeződése, s mi bámulattal néztük, ahogy a mellőzést befelé fordulásra használja, a gyengülő hallás egyre intenzívebb belső munkára készíti, mindaz a *sokféle*, amit tanult és kimunkált az évtizedek alatt, most egy *egységes* képnek válik nélkülözhetetlen részévé. Miközben marad a mindenki felé való nyíltság, a harag nélküli jókedély, az azonnali, halogatás nélküli segítőkészség.

A kanyargós ösvény egyenes útnak bizonyult. "Justum deduxit Dominus per viam rectam" – az igazat az Úr vezette egyenes utakon. S nyugodtan folytathatjuk az idézetet: "et ostendit illi regnum Dei " – és megmutatta neki az Isten országát.